

Underlag till arbetet med

Översiktsplan för Uppsala kommun

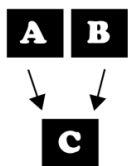
2015-09-11

UNDERLAGSRAPPORT:

Lokaliseringsstrategier för social infrastruktur

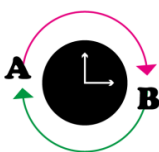
ELASTISKA LOKALISERINGSPRINCIPER

Parallellt samutnyttjande

PRINCIP: Två olika verksamheter (A+B) har olika lokaler men delar på vissa gemensamma kringutrymmen (C)

Växelvis samutnyttjande

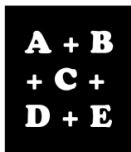
PRINCIP: Olika (eller lika) verksamheter turas om att använda samma lokaler under olika tidpunkter

Kedjebruk på lång sikt

PRINCIP: Fastigheter som redan vid byggstart är anpassade för att kunna omvandlas till något annat på lång sikt.

Multifunktionella ytor

PRINCIP: Ytor och mellanrum i stadsmiljön som kan användas av flera olika verksamheter och målgrupper i olika syften.

RAPPORTFÖRFATTARE**BESTÄLLARE**

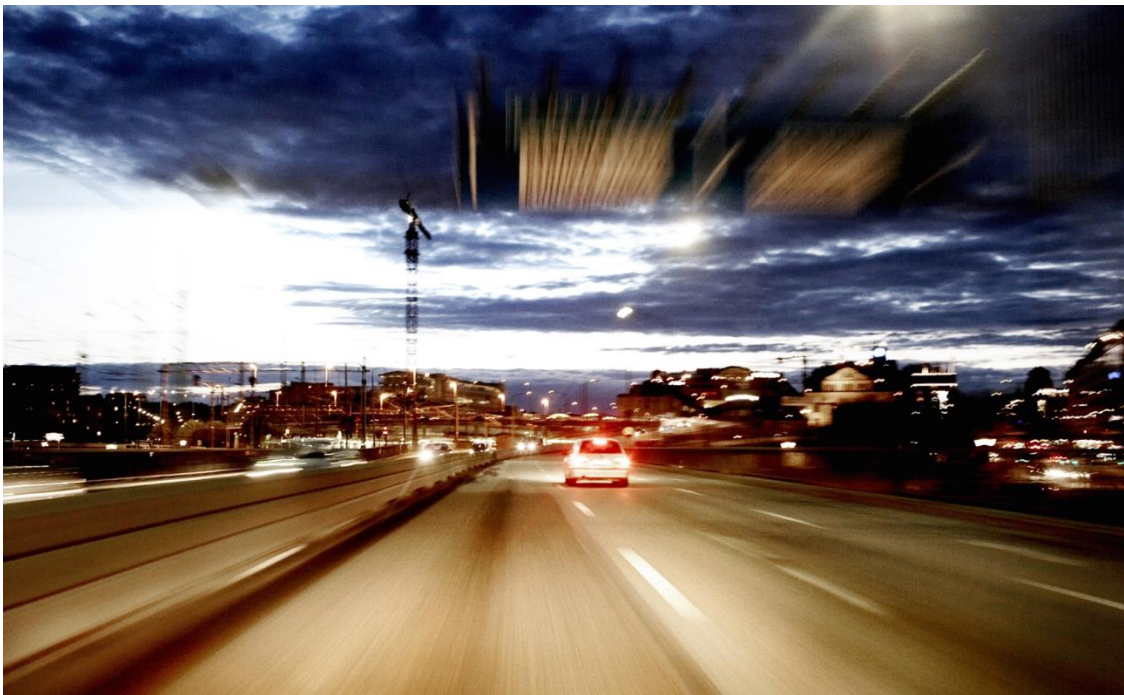
Uppsala kommun,
Jens Skoglund
Stadsbyggnadsförvaltningen
753 75 Uppsala
Besöksadress: Stationsgatan 12

Telefon: 018-727 00 00

KONSULT

Sweco Management AB
Gjörwellsgatan 22
Box 34044
SE-100 26 Stockholm
Telefon +46 (0)8 6956000 Kontaktperson:
Fredrik Lindberg

Omvärldsanalys för framtida lokaliseringsstrategier och social infrastruktur

Innehåll

Bakgrund	3
<i>Rapportens upplägg</i>	3
Vad är social infrastruktur?	4
<i>"Ett smörjmedel för vardagslivet"</i>	4
<i>Med hänsyn till social hållbarhet, hälsa och klimat</i>	4
<i>Rätt sak på rätt plats</i>	5
<i>Sammanfattning</i>	5
Samhällstrender som påverkar lokalisering	5
<i>Idealet är mångfunktionell blandstad</i>	6
<i>Flexibel planering både i tid och rum</i>	7
<i>Delande är ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart</i>	7
Elastiska lokaliseringsprinciper - olika typer av samutnyttjande	8
<i>Uppsala kommuns utgångspunkter och frågor</i>	10
Messingen, Upplands Väsby	12
Galaxen & Säbyhemmet	14
Förskolebussen	16
Sadelmakarebyns förskola i Malmö stad	18
Pedagogiska odlingsträdgårdar i Göteborg	19
Multifunktionella miljöer	21
Hovsjö Hub	23
Källor	25

Bakgrund

I och med det pågående arbetet inför en ny översiktsplanering vill Uppsala kommun undersöka förutsättningarna för att arbeta mer medvetet och strategiskt med lokaliseringsstrategier och stadens sociala infrastruktur. Frågor som ställs i samband med detta är bland annat vad social infrastruktur innebär och betyder för Uppsala kommun och vilka samhällstrender som påverkar kommuninvånarnas behov och användning av service och tjänster. Hur förändras livsstil och hur kan man därmed arbeta för att utveckla staden och kommunen som en god livsmiljö? Kommunen önskar också få del av inspirerande exempel på hur andra kommuner/städer arbetat med lokalisering av service och tjänster på multifunktionellt, kreativt och framgångsrikt sätt.

Syftet med omvärldsanalysen är att ta fram ett underlag med frågeställningar att arbeta vidare med i workshopform inom kommunen och i ett senare skede eventuellt även i dialog med externa aktörer och medborgare. Syftet är också att omvärldsanalysen ska fungera som ett stöd i kommunens strategiska planeringsarbete.

Sweco har sammanställt omvärldsanalysen med hjälp av befintliga rapporter och underlag, exempelvis Uppsala kommuns egen inventering av sociala verksamheter, den tidigare Swecorapporten "Uppsala tillväxt – planeringsunderlag 2030-2050" samt litteraturstudier och intervjuer med relevanta aktörer inom andra kommuner/städer.

Rapportens upplägg

Rapporten inleds med ett kapitel om möjliga definitioner av begreppet social infrastruktur. Därefter följer ett kapitel som redovisar hur några av de stora samhällstrenderna påverkar stadsplaneringens förutsättningar och ideal. Efter detta kommer ett kapitel som handlar om praktisk tillämpning av olika lokaliseringsprinciper, samt ger verkliga exempel på detta.

Sist finns de frågeställningar som är relevanta att ta vidare i ett kommande workshoparbete för att undersöka Uppsalas unika förutsättningar och ta reda på vad som är möjligt just i Uppsala.

Trevlig läsning!

Vad är social infrastruktur?

Social infrastruktur omtalas allt oftare i samband med stadsplanering och samhällsutveckling, men det är fortfarande en term som inte har etablerats i den mening att den har en vedertagen innebörd eller definition. Ett arbete med social infrastruktur i Uppsala kommun behöver därför inledas med en tolkning av begreppet och en diskussion kring vad det omfattar för just Uppsala. Samhällets fysiska infrastruktur består av vägar, järnvägar, el- och telenät och omfattar stora gemensamma investeringar som upprätthåller samhällsfunktioner och levnadsstandard. Även anläggningar som omfattar sjukvård och service kan inbegripas i begreppet infrastruktur och mer specifikt benämnas som social infrastruktur. Anläggningar och investeringar i vård, omsorg och skola utgör en social infrastruktur som fungerar som ett socialt skyddsnät och är en självklar del i välfärdssamhället. I Uppsala kommuns eget arbete med att inventera verksamheter som kan kopplas till den sociala infrastrukturen avser man kommunens olika pedagogiska verksamheter, äldreboenden och LSS-boenden, men också fritids- och idrottsverksamheter såsom allmänna bollplaner och elljusspår¹.

"Ett smörjmedel för vardagslivet"

Till skillnad från den fysiska infrastrukturen har den sociala infrastrukturen även en mer abstrakt aspekt. Gunnel Forsberg som är professor i kulturgeografi vid Stockholms universitet beskriver den sociala infrastrukturen som ett stödsystem eller "smörjmedel" för vardagslivets balans och att det handlar om en offentlig support som sträcker sig bortom traditionell välfärdspolitik. (Forsberg 2011) Forsberg menar att behovet av offentliga sociala stödsystem har ökat i takt med att samhället har blivit mer differentierat och består av skilda familjekonstellationer med olika typer av behov. Fortfarande är många planeringsideal och samhällsfunktioner anpassade efter en heteronormativ kärnfamiljsmodell där det finns en hemmafru som sköter vardagslivet och en man som sköter förvärvsarbetet. I verkligheten är det idag samma personer som ska sköta både förvärvsarbete och vardagslogistik, vilket ställer högre krav både på individen och på samhällets utformning. Tillgänglighet och närhet till service, tjänster och konsumtion är därför avgörande för hur människor, och framförallt barnfamiljer, väljer att bo och leva (Engström 2011). När människor upplever att det är svårt att lösa vardagens utmaningar och att den sociala infrastrukturen är svag, söker man sig till lösningar som kan bli problematiska för hela samhället. Ett exempel kan vara att ju sämre barn- och äldreomsorg, desto lägre natalitet, vilket vi ser i andra delar av Europa där kvinnor väljer arbete framför familjeliv eftersom kombinationen verkar omöjlig. Problematiken att kvinnor från fattiga länder flyttar till välbeställda familjer i världens rikare länder för att sköta hushållsarbetet är en annan signal på svag social infrastruktur. Forsberg menar att Rut-avdraget är ett aktuellt tecken på att frågan om stödsystem i vardagen engagerar och är relevant här och nu.

Med hänsyn till social hållbarhet, hälsa och klimat

Den sociala infrastrukturen handlar också om hela samhällets välmående och hälsa. Forskning kring kopplingen mellan stadsplanering och hälsa i Storbritannien slår fast att stadens fysiska strukturer och design påverkar hela befolkningens hälsa på lång sikt². Det handlar dels om tillgången till sjukvård, eftersom studier visar att en stor andel av den brittiska befolkningen har låtit bli att uppsöka vård trots behov, enbart beroende på bristande tillgänglighet och kommunikationer. Men det handlar inte bara om hälso- och sjukvård som är integrerad i staden, utan också om att utforma stadsmiljön på ett hälsofrämjande sätt, för att undvika framtida

¹ Uppsala kommun, intern kartläggning 2014

² http://www.futurecommunities.net/files/images/1_2_future_health_and_wellbeing_report.pdf

vårdbehov. Att placera samhällsservice på gång- och cykelavstånd och planera trygga trafiklösningar för att uppmuntra alternativ till bilen är både ett sätt att förbättra människors hälsa och att öka hållbarheten genom en lägre klimatpåverkan. Även att skapa tillgång till grönytor, friluftsliv, rekreation och gemensamma mötesplatser kan därför vara en aspekt av den sociala infrastrukturen.

Rätt sak på rätt plats

En fungerande social infrastruktur handlar inte bara om att en viss typ av service existerar och erbjuds, utan också om var den erbjuds, hur den placeras och hur tillgänglig den är för medborgarna. Medvetna strategier för lokalisering av social infrastruktur är alltså en central fråga för den kommun som vill stärka sin sociala infrastruktur. När det gäller lokalisering handlar det i grund och botten om att förstå medborgarnas behov och beteenden och anpassa lokaliseringen efter hur staden används och brukas av dem som bor och arbetar där. Rumsliga beteendemönster har skiftat över tid, mycket beroende på sociala och kulturella normer. Den funktionsseparering mellan arbetsområden och bostadsområden som rådde inom 70-talets planering gjorde staden rumsligt uppdelad och var egentligen anpassad för en föråldrad familjemodell med hemmafruar och arbetande familjefäder. Uppdelningen visade sig vara opraktisk för familjer med två försörjare, där alla måste åka bort från granskapsområdet för att jobba, men har trots detta levt kvar. Gunnel Forsberg menar att det idag finns en starkare tro på att stödfunktionerna ska finnas i noderna, in stadens knutpunkter och flödesrum – stället för i närområdena. Behov och beteenden kan också skifta mellan platser inom staden. Det finns exempel på helt nybyggda stadsdelar där planeringens funktioner inte överensstämmer med den inflyttande målgruppens behov, på grund av att planerare inte förstått sin målgrupp och föreställt sig en annan befolkningssammansättning. Därför har t ex Hammarby sjöstad i Stockholm och Kungsängen i Uppsala visat sig stå utan avgörande social infrastruktur för unga och barnfamiljer – eftersom man hade tänkt sig en äldre målgrupp än vad som i verkligheten flyttade in. (Forsberg 2011)

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan en god social infrastruktur definieras som:

- Samhällstjänster och service som bidrar till välfärdssamhället och som har ett mer abstrakt innehåll än den rent fysiska infrastrukturen. Till exempel pedagogisk verksamhet, vård och omsorg, hälsa, fritid. Den sociala infrastrukturen kan vara både offentlig och privat.
- Den sociala infrastrukturen ska fungera som ett stödsystem för vardagslivet och som underlättar för medborgarna i både arbets- och vardagsliv. Stödsystemet baseras på en förståelse för människors beteenden och behov.
- Att funktionerna placeras och lokaliseras i staden för att optimera tillgängligheten för så många som möjligt.
- Att funktionerna placeras och lokaliseras både med tanke på människors hälsa och med tanke på globala hållbarhetsmål, t ex genom att möjliggöra kollektiva transporter och placering på gång- och cykelavstånd.

Samhällstrender som påverkar lokalisering

Uppsala kommun är precis som alla andra kommuner en del av ett större sammanhang – en del av regionen, nationen och den globala världen. Omvärlden påverkar den lokala utvecklingen i stort, vilket bland annat har beskrivits i Swecos tidigare rapport "Uppsala tillväxt –

planeringsunderlag 2030-2050", där ett antal megatrender och deras potentiella följder presenteras. Nedan bryts några av dessa trender ner på ett mer konkret plan och beskrivs utifrån hur de påverkar stadsplaneringen och lokaliseringsfrågan mer specifikt.

Idealet är mångfunktionell blandstad

Megatrenden med växande städer och en ständigt pågående urbanisering ger nya planeringsideal för stadsutvecklingen. Ledorden för den växande staden har blivit förtätning, mångfunktionalism och funktionsintegrering. Ända sedan bilismens genomslag på femtio- och sextiotalen i Sverige har stadsplaneringen i decennier skapat funktionsseparation i våra städer. Avstånd har ökat och service, konsumtion och bostäder har skiljts åt. Men att fortsätta på bilstadens villkor är inte hållbart i längden och på senare år har trenden gått i motsatt riktning och idealet har istället blivit att sträva mot förtätning, funktionsintegration och en mångfunktionell blandstad. Eftersom den rumsligt uppdelade staden inte bara separerar funktioner utan också människor beskrivs blandstaden ofta som en nödvändig lösning för att komma bort från segregationsproblematiken och den ökade risken för social oro som vi ser i Sverige idag (Andersson 2011). Blandning har dock visat sig kräva stor politisk beslutsamhet för att genomföra i nya byggprojekt. Monica Andersson som är forskare i Stadsvetenskap vid Stockholms universitet menar att svårigheterna till stor del beror på att byggherrar, byggföretag och banker fortfarande är organiserade efter funktionssepareringens principer och att kvarlevande strukturer ger en oförmåga att leva upp till byggnadsnämndernas krav på blandning. Andersson nämner Hammarby sjöstad i Stockholm som ett exempel på att man genom tydliga politiska krav på näringslivet faktiskt kan åstadkomma en funktionsintegrerad stadsdel, men påpekar att många mindre kommuner också misslyckats trots vilja och ambition. (Andersson 2011)

I takt med att fler flyttar till städerna och fler väljer att bo kvar i städerna även efter familjebildning har planeringsstrategierna börjat handla om förtätning av stadens centrala delar. Ofta handlar det om fler bostäder på små ytor – mellanrum mellan dagens fastigheter. Men förtätning behöver inte handla om nytt bostadsbyggande. Att se på förtätning med visionen om en blandstad med god social infrastruktur kan ge en bredare innebörd av begreppet. Det kan handla om att integrera funktioner och service för att svara upp mot de boendes ökade efterfrågan på tid och tillgänglighet. Närheten och tillgängligheten är en av de viktigaste anledningarna till att barnfamiljer i allt större utsträckning väljer att bo kvar centralt. För att möta de sociala behoven för dessa barnfamiljer krävs till exempel tidiga avtal med byggherrar för att få till lokaler för förskolor eller annan verksamhet i bostadshusens bottenvåningar. Förtätningen kan också handla om att öka attraktiviteten genom att omvandla "misslyckade mellanrum" i stadsbilden till något positivt. Carl-Johan Engström som är professor i stadsplanering vid KTH menar att man istället för förtätning talar om *stadsläkning*. Platser som idag utgör oanvändbara barriärer mellan byggnader kan i samverkan mellan kommun och fastighetsägare omvandlas för att istället bli bryggor mellan husen i form av besökta rekreationsplatser, trivsamma torg eller offentliga mötesplatser, vilket också höjer attraktivitet och fastighetsvärde för omkringliggande byggnader. (Engström 2011)

Slutsatsen av detta resonemang är att all slags samlokalisering eller klustring av verksamheter bör ha bäring i vardagslivet och dess behov. Kategorisering utifrån andra aspekter än närhet och användbarhet i vardagen riskerar att skapa den uppdelning som man vill komma bort från. En nyckel är att skapa tillgång till service i stadens noder och knutpunkter, där den blir tillgänglig för många utan att vara låst till bostadskvarter och köpkvarter.

Flexibel planering både i tid och rum

Flera av megatrenderna i samhället handlar om en ökad flexibilitet. Dels orsakad av en större individualisering som ställer krav på skräddarsydd anpassning av tjänster, platser och boende, dels orsakad av den ökade digitaliseringen som gör att tjänster, konsumtion och mellanmänniskliga kontakter görs oberoende av fasta tider och platser. Flexibiliteten återspeglas också genom fysiska förutsättningar i stadens design och i dess byggnadsstrukturer. I arkitekturvärlden ser vi hur idéer och lösningar som handlar om förvandling, förändring och skalbarhet premieras i tävlingar och lyfts fram som föregångsexempel. I Skanskas studenttävling Sustainable Cities Challenge 2014 var två av de vinnande bidragen kopplade till flexibilitet. Vinnaren i Region Malmö föreslog byggnader som genom stapelbara blockenheter enkelt kan förändras, förstöras och förminsas beroende på behov. Vinnaren i region Göteborg handlar om att tillfälligt utöka utbudet av små studentbostäder genom att "docka på" färdiga bostadsenheter på fasaden till ett befintligt parkeringshus.

Byggnader och lokaler som redan från början ritats för att kunna växla mellan storlek, funktion och målgrupp blir allt vanligare, även om de inte är så innovativa som i exemplen ovan. Senare i den här rapporten ges bland annat exempel på bostadshus där vissa lägenheter kan göras om till kontor eller butikslokaler och vice versa, beroende på befolkningsunderlag och behov. Flexibla fastigheter är en stor fördel när stadens offentliga resurser står inför kommande utmaningar, till exempel genom en åldrande befolkning som succesivt kommer att skapa behov av andra typer av bostäder eller vårdlokaler.

Det digitala samhället har också skapat en flexibel livsstil och ett flexibelt arbetsliv, där många verksamheter och aktiviteter kan ske oberoende av tid och plats. Den rumsliga flexibiliteten skapar nya möjligheter för multifunktionella platser. Men flexibiliteten gör inte platsen mindre betydelsefull i relation till människan. Tvärtom ser vi ett samhälle där lokal förankring och lokalidentitet blir allt viktigare, där individer identifierar sig med sina bostadsområden, där lokalproducerade varor får högre status och där företag använder platser för att stärka sina varumärken.

Delande är ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart

Även stadsplaneringen måste ta hänsyn till den globala klimattrenden, där ett varmare klot dikterar nya förutsättningar för alla. En växande konsumenttrend som tar sitt ursprung i klimathotet är "delandets ekonomi" (på engelska används begreppen sharing economy eller collaborative economy). Grundtanken inom delandets ekonomi är att tillgång går före ägande. Ju fler användare som gemensamt delar på en produkt, tjänst eller plats desto mer effektivt kan individens, samhällets och jordens resurser användas. Förmedlingstjänster och plattformar som möjliggör kollektivt användning av produkter har ökat markant, i stadsmiljön syns de bland annat i form av bilpooler, samåkningsinitiativ och låneecykler. Även lånegarderob, öppna verkstäder med verktygsuthyrning och stadsodling på offentlig mark är exempel på den delande hållbarhetstrenden, liksom en ökande andrahandsmarknad för privat försäljning via sajter som Blocket.se och Tradera.

De flesta exempel som redan idag är väletablerade är kopplade till produktanvändning men idén och grundtanken är direkt överförbar till plats- och lokalanvändning. En relativt nyprövad tanke inom arbetslivet är att utveckla så kallade aktivitetsstyrda kontor, där ytanvändningen blir mer effektiv genom att medarbetarna flyttar runt mellan de olika platser och rum som är bäst lämpade för den aktuella aktiviteten. Mötesrum, tysta rum, lounge, stå- och sittplatser blandas

istället för att varje individ har ett eget skrivbord eller till och med rum, som riskerar att stå tomt och oanvänt en stor del av arbetstiden. Konsultföretaget PWC har renoverat sina lokaler för att passa en aktivitetsstyrd lokalanvändning. Man säger att man tack vare förändringen i ytanvändning klarar planen att växa med 300 anställda utan att utöka lokalytan. Samutnyttjande av platser kan ju både handla om att flera individer eller aktörer nyttjar samma yta, men också om att dela på saker som *tar plats*, tex bilar på en parkering. En större omsättning av fordon på en och samma plats och färre fordon per användare kräver mindre parkeringsyta. Detta faktum ligger till grund för affärsidén Flightcar som sedan ett par år tillbaka driver en biluthyrningsverksamhet på San Francisco International Airport, där privata, långtidsparkerade bilar hyrs ut i en slags bilpool medan ägaren är på resa. Verksamheten har blivit omtalad för sitt banbrytande sätt att omdefiniera vad biluthyrning innebär och öppna upp förutsättningarna för peer to peer-uthyrning.

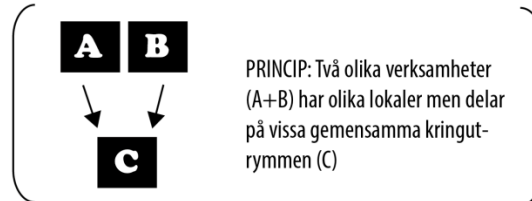
Samlokalisering och samutnyttjande av platser, ytor, funktioner och produkter är ett viktigt inslag i planeringen för en hållbar stad. Det handlar om att ekonomiska investeringar ska utnyttjas fullt ut och minimera den tid som en yta "väntar" på användning, samtidigt som möjligheterna till samfinansiering blir fler. Det handlar också om miljömässig hållbarhet genom att energiförbrukning hålls nere och resurser för nyproduktion begränsas. Sist handlar det också om en socialt hållbar stad, som skapar möten mellan människor inom olika verksamheter och mellan generationer och stadsdelar, vilket förbättrar förutsättningarna för att öka trygghet, ökat inflytande och ansvarskänsla för platsen samt för att minska socioekonomiska och geografiska klyftor bland medborgarna.

Elastiska lokaliseringsprinciper - olika typer av samutnyttjande

När det kommer till samutnyttjande finns de ett flertal olika typer av lokaliseringsprinciper. Sweco har i tidigare uppdrag och i samband med den föreliggande omvärldsanalysen haft kontakt med representanter från andra städer och kommuner som redan idag har påbörjat ett strategiskt lokaliseringsarbete. En erfarenhet av detta är bland annat att offentliga ställningstaganden när det gäller lokalanvändning med riktlinjer för flexibilitet är viktigt för att främja flexibel lokalanvändning. En annan viktig erfarenhet är att alla verksamheter inte passar för alla typer av samlokalisering och att det är viktigt att vara medveten om *vilken typ* av lokaliseringsprincip som man eftersträvar och planerar för. Vissa av verksamheterna inom den sociala infrastrukturen är extra känsliga, exempelvis där det handlar om boenden med särskilda behov, LSS-boenden etc. Vilka behov som finns för respektive verksamhet bör därför stämmas av med ansvariga inom respektive verksamhet (vilket Uppsala nu gör genom verksamhetsinventering samt genom planerade workshops inom kommunen och med representanter för verksamheterna). För att tydliggöra skillnaderna mellan olika slags flexibla planeringslösningar presenteras fyra olika lokaliseringsstrategier nedan, och senare i rapporten presenteras aktuella exempel från verksamheter och service som använder någon av principerna och som kan vara tillämpbara även i Uppsala. Lokaliseringsprinciperna illustreras översiktligt i modellen nedan.

ELASTISKA LOKALISERINGSPRINCIPER

Parallellt samutnyttjande

Växelsvis samutnyttjande

Kedjebruk på lång sikt

Multifunktionella ytor

Med **parallellt samutnyttjande** avses två olika verksamheter som har olika lokaler men som delar vissa gemensamma kringutrymmen. Exempel på denna typ av lokaliseringsprincip är förskoleverksamhet och äldreboende som har sina verksamheter i olika lokaler men som ofta delar mötersrum eller andra typer av kringutrymmen.

Växelsvis samutnyttjande avser flera olika verksamheter eller aktörer som använder samma lokaler, fast vid olika tidpunkter. Funktioner och verksamheter kan alltså variera mellan dagtid/kvällstid, vardag/helg eller sommar/vinter. Växelsvis samutnyttjande kan också handla om mobila lokaler.

Kedjebruk på lång sikt avser fastigheter som redan vid byggstart är anpassade för att kunna omvandlas till något annat och är därför en flexibel lösning på lång sikt. Förändringen/ombygget kan ske beroende på hur områdets elevunderlag, vårdbehov, bostadsbrist eller behov av affärslokaler växlar på grund av konjunkturer och flyttmönster.

Multifunktionella ytor avser byggnader, ytor och mellanrum i stadsmiljön som kan användas av flera olika verksamheter och målgrupper samt för olika syften. Det finns exempel på platser som nyttjas av såväl föreningar som av pedagogisk verksamhet, vårdverksamhet och av privatpersoner.

Uppsala kommuns utgångspunkter och frågor

Uppsala kommun har genomfört en inventering av de verksamheter som bedöms som en viktig del av den sociala infrastrukturen och samlat in grundläggande information om lokal- eller ytbehov samt placeringsönskemål och aktiviteter. De verksamheter som hittills berörs är:

Hemtjänst och hemsjukvård

Boende, Lss och socialpsykiatri

Gruppboende och sociala lägenheter

Rehabilitering och hjälpmedel

Seniorrestauranger

Vård- och omsorgsboende

Träffpunkter

Elljusspår

Bollplaner

Idrottshallar

Pedagogisk verksamhet i

- - förskola,
- - förskoleklass,
- - grundskola,
- - grundsärskola,
- - specialskola,
- - sameskola,
- - gymnasieskola,
- - gymnasiesärskola,
- - kommunal vuxenutbildning,
- - särskild utbildning för vuxna, och
- utbildning i svenska för invandrare.

Representanter för ovanstående verksamheter har bjudits in till en vidare diskussion kring vilka frågor man behöver arbeta vidare med för att utveckla kommunens lokaliseringsstrategier, samt kring vilka som bör medverka i en kommande workshopserie. Diskussionen vid ett första möte³ gav en orientering i hur frågan bör angripas och vad som är intressant att uppmärksamma och problematisera. En sammanfattning av samtalet ges här i punktform.

- Det är viktigt att hitta rätt konkretisationsnivå när man pratar om socialinfrastruktur och lokalisering eftersom frågan berör både övergripande strategi och praktisk verksamhet. Syftet bör vara att formulera gemensamma riktlinjer men med tydlig förankring i verksamheternas erfarenheter och behov.
- Vi har ett antal förutsättningar att förhålla oss till, bland annat till ÖP:s riktlinjer och kommunens visioner. Uppsala ska växa med ett betydande antal invånare men inte växa ytmässigt: vi ska alltså växa inåt.

³ Uppsala kommun, 22 september 2014

- Vi vill skapa en sammanhållen stad som erbjuder attraktiva livs- och verksamhetsmiljöer, men utan att bli en sovstad. Visionen om den goda staden ska vara en röd tråd. Hur ska vi skapa en attraktiv plats och ett enkelt vardagsliv för dem som lever här?
- Vi vill arbeta aktivt med kommunens sociala infrastruktur och ha ett helhetsperspektiv på vardagslivet i staden, på landsbygden och i de mindre tätorterna.
- Ambitionen är att synliggöra det sociala perspektivet i ÖP. Det är viktigt att kommunen visar i vilken riktning man vill gå, både för mark där man själv kan påverka och som en riktlinje för privata aktörer.
- Lokaliseringsprinciperna ska ses som verktyg för att nå visionen. Samlokaliseringen ses inte av gruppen som ett självändamål, utan främst som en möjlighet att nå en starkare social infrastruktur på en begränsad yta.

En ambition för det kommande workshoparbetet är att svara på frågeställningen: **Givet de ramar vi har att förhålla oss till – hur kan vi ur ett verksamhetsperspektiv bidra till att stärka den sociala infrastrukturen, förbättra livskvaliteten i staden och använda stadens ytor och lokaler på bästa möjliga sätt, både när det gäller att hitta sociala mervärden, synergier mellan verksamheter och effektiv ytanvändning?** Hur kan vi tillsammans hitta strategier för våra gemensamma behov?

Messingen, Upplands Väsby

Samlokalisering av flera verksamheter i en byggnad

BILD FRÅN MESSINGHUSETS HEMSIDA

Byggnaden Messingen i Upplands Väsby kommun är ett exempel på en samutnyttjad byggnad då den innehåller flera olika typer av verksamheter. Byggnaden rymmer ett bygggymnasium, kommunal musikskola, bibliotek, kontor och väntsal för pendlare. Multilokaler för idrott, kultur och konferens samt café och restaurang finns också i byggnaden. Upplands Väsby kommun startade projektet år 2009 tillsammans med Peab, White arkitekter och Hemsö. Kommunen strävade efter att skapa en ny mötesplats där utbildning samsas med bibliotek, konst, musik och konferensmöjligheter.

Enligt Fredrik Hermansson projektledare på Hemsö, har Messinghuset fått väldigt positiv respons. Det parallella samutnyttjandet av byggnaden innebär att huset präglas av liv och rörelse hela tiden. Huset hyrs ut för konferens, under både dag- och kvällstid. Byggnaden sätter platsen på kartan och har förändrat det närliggande området. Samlokaliseringen av olika verksamheter har fungerat väl. Eleverna som går i skolan i byggnaden är stolta över huset. Samlokaliseringen har skapat möjlighet till möten mellan de olika verksamheterna. Att två gymnasieskolor finns i byggnaden innebär att ljudnivån i huset är hög men det flexibla användandet av byggnaden har hittills aldrig skapat konflikter mellan de olika verksamhetsområdena. Att byggnaden används för flera olika syften innebär att det blir svårt att ha gemensamma aktiviteter, till exempel konserter, i byggnaden. Samlokaliseringen har medfört att de olika verksamheterna får anpassa sig efter varandra. Att huset ska vara anpassat för flera olika typer av verksamheter har inneburit tekniska utmaningar. De olika verksamheterna har exempelvis olika behov av ventilation.

När startade projektet?	2009
Vilka är inblandade?	Upplands Väsby kommun, Hemsö, White arkitekter
Vad handlar det om?	Samlokalisering av flera olika verksamheter.
Läs mer	http://messingehuset.se
Typ av lokaliseringsprincip	Parallellt samutnyttjande/Multifunktionell yta

Galaxen & Säbyhemmet

Samlokalisering av förskola och äldreboende

BILD FRÅN SALEMS KOMMUNS HEMSDIA

I Salems kommun delar förskolan Galaxen och äldreboendet Säbyhemmet samma lokaler. Närheten mellan verksamheterna bidrar till att det finns goda förutsättningar att samutnyttja verksamheternas olika lokaler. Samverkan mellan Galaxen och Säbyhemmet har även skapat möjlighet till sociala och generationsöverskridande aktiviteter mellan förskolebarnen och de äldre på Säbyhemmet.

Förskolan, som invigdes 2003 har fem avdelningar med plats för 80 barn. Förskolan tar emot barn i åldrarna 1-5 år i så kallade åldershomogena grupper. Verksamheten styrs av läroplanen för förskolan, kommunens mål och förskolans egen arbetsplan. I äldreboendet, som är lokaliserat på samma plan som förskoleverksamheten, bor ca 40-50 personer. Det finns sammanlagt fem avdelningar på äldreboendet varav tre är för demenshandikappade och två är för somatiskt svaga.

Erfarenheter från projektet i Salem har visat sig att det finns mycket positivt med att lokalisera äldreboende och förskoleverksamhet i samma lokaler. Framförallt har samlokaliseringen möjliggjort förutsättningar för de äldre och förskolebarnen att träffas och göra olika aktiviteter tillsammans. Tillsammans har verksamheterna olika typer av projekt där barnen och de gamla träffas runt datorspel, gymnastik- och utelekar. Vilken typ av projekt som kan bedrivas beror

dock till stor del på vilken typ av äldre som bor på hemmet. När det är många dementa på hemmet är det svårare att driva projekt tillsammans med barnen.

När det kommer till utemiljön har förskolan och äldreboendet olika gårdar. Däremot har de yngre barnen sin lekplats/utegård i nära anslutning till äldreboendets balkonger och uteplats. Detta är något som visat sig att många av de äldre uppskattar eftersom det bidrar till känslan att "något händer", samt ger det en trevlig inramning på gården.

Samutnyttjandet av verksamheterna har även varit effektivt då verksamheterna kunnat dela konferenslokaler. En initial tanke med projektet var att verksamheterna även skulle kunna utnyttja samma personalrum. Av olika skäl har dock idag verksamheterna egna personalrum. Både äldreboendet och förskoleverksamheten har ökat i antal de senaste åren, och personalrummet var därför inte dimensionerat för att klara av personal både från förskolan och från äldreboendet.

Överlag ser de verksamma inom förskolan positivt på samlokalisering, och att det egentligen inte finns något negativt med att kombinera en förskola med ett äldreboende. Däremot har det visat sig att det också varit mycket som har varit svårt att genomföra. En lärdom vid denna typ av projekt är att det är viktigt att vara medveten om att behoven hos dessa typer av verksamheter är förändliga, och att det därför viktigt att tänka strategiskt när det kommer till kringutrymmen - hur de ska användas och av vem. Exempelvis kanske inte ett traditionellt personalrum är den bästa lösningen i alla lägen, ett alternativ skulle kunna vara att istället ha två gemensamma rum, ett rum för mat och ett rum för vila.

När startade projektet?	2003
Vilka är inblandade?	Salems kommun
Vad handlar det om?	Samlokalisering av förskola och äldreboende på samma plan
Läs mer	http://www.salem.se/
Typ av lokaliseringsprincip	Parallellt samutnyttjande

Förskolebussen

Mobil förskoleverksamhet i Södertälje

BILD FRÅN LÄNSTIDNINGEN SÖDERTÄLJE

I Södertälje driver utbildningskontoret ett projekt som både är kopplat till lokalanvändning och social integration. 2008 köpte kommunen in en buss som har utrustas för verksamhet i förskolan. Sedan uppstarten av projektet har bussen använts i syfte att kunna ta emot fler barn i förskolan, samt att öka integrationen mellan kommunens olika stadsdelar. Bussen har bland annat använts till planerade och schemalagda utflykter och aktiviteter i Ronna förskolor. Genom att göra utflykter och temadagar tillsammans med andra förskolor ges barnen även möjlighet att integreras genom att träffa- och lära känna barn i olika delar av Södertälje kommun. Bussen har också använts som en direkt tillgänglig resurs för att ersätta lokaler som inte har blivit färdigställda i planerad tid, eller då lokalerna har varit tvungna att utrymmas.

Då förskolebussen varken är en permanent avdelning eller en utflyktsbuss är definitionen av bussverksamheten någonstans mitt emellan. När en förskolebuss kopplas till en förskola kan verksamheten skriva in fler antal barn, men utan att öka storleken på barngruppen. Varje dag kommer sedan en barngrupp åka ut med bussen och ta sig till områden där pedagogisk verksamhet bedrivs. Logiken illustreras i bilden nedan. Det är överlag inte samma barn som åker ut med bussen, utan de olika barngrupperna turas om att åka olika dagar under veckan.

Bussen har plats för 24 personer och den är främst tänkt för förskolebarn i de äldre åldrarna. Eftersom bussen tillhör en befintlig förskola lämnar och hämtar föräldrarna sina barn som vanligt

vid en traditionell förskola. Barngrupperna är normalt ute med bussen i ca sex timmar, men då den mesta av verksamheten bedrivs inom en radie som är högst 15 minuter från förskolan är barngrupperna ofta inte ute med bussen mer än 30 minuter per dag.

$$\begin{array}{|c|c|} \hline 20 & 20 \\ \hline 20 & 20 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline 22 \\ \hline \end{array} = 102$$

KONCEPT FÖRSKOLEBUSSEN

Enligt en utvärdering som Södertälje kommun låtit göra är erfarenheterna från förskolebussen goda. Barnen har varit förtjusta och pedagogerna har både sett och använt den mobila verksamheten som en pedagogisk utveckling. Även föräldrarna har upplevt bussverksamheten som bra och kreativ. Bussverksamheten har framförallt visat sig vara ett mycket kostnadseffektivt alternativ när det kommer till utnyttjandet av lokaler vid akuta situationer. Lösningen på akuta lokalfrågor är i många fall ofta förknippat med uppställandet av paviljonger – vilka ofta är kostsamma lösningar och tar lång tid att ställa i ordning. Vid akuta lokalproblem kan därför förskolebussen fungera som en bra ersättare. Särskilt i de fall då lokalproblemen är begränsade till en kortare tid.

För att få ett maximalt nyttjande av förskolebussen har kommunen nu föreslagit att undersöka om även äldreomsorgen kan använda sig av bussen under helger och lov. En tanke är att äldre, med hjälp av bussen, skulle kunna åka på utflykter på helger och lov då barnen inte använder bussen.

När startade projektet?	2008
Vilka är inblandade?	Bussen är finansierad av Södertälje kommun
Vad handlar det om?	Förskolebuss som är kopplad till en permanent förskoleverksamhet
Läs mer	
Typ av lokaliseringsprincip	Växelvís samutnyttjande

Sadelmakarebyns förskola i Malmö stad

Byggnad som kan förändras utifrån varierande behov

Förskolan är resultatet av ett samarbete mellan Stadsfastigheter, White arkitekter och Malmö stad varav den sistnämnda aktören är beställare. Lokalerna i Sadelmakarebyns förskola i Malmö är anpassade för att förutom att rymma förskoleverksamhet kunna omvandlas till lågstadieskola, studentboende, äldreboende och LSS-boende. Tanken med byggnaden är att dess utformning ska möjliggöra en verksamhetsändring för framtida behov. Bilden nedan föreställer Sadelmakarebyns förskolas planlösning.

Enligt Mikaela Petree Malthe, projektledare på Stadsfastigheter i Malmö stad, är byggnadens fasad, lokaler och avlopp anpassade för att passa olika typer av verksamheter. Malmö kommun har i dagsläget inte för avsikt att omvandla lokalerna till något annat än skola/förskola.

BILD FRÅN KTH

När startade projektet?

2007

Vilka är inblandade?

Stadsfastigheter, Malmö stad

Vad handlar det om?

Lokalerna i Sadelmakarebyns förskola i Malmö är anpassade för att förutom att rymma förskoleverksamhet kunna omvandlas till lågstadieskola, studentboende, äldreboende och LSS-boende
Sveriges radio Flexibla hus byggs för barn och gamla

Typ av lokaliseringsprincip

Kedjebruk på lång sikt

Pedagogiska odlingsträdgårdar i Göteborg

BILD FRÅN GÖTEBORGS STAD

Projektet pedagogiska odlingsträdgårdar initierades av Miljö- och klimatnämnden i Göteborgs stad och syftar till grüngöra skolgårdar för att skapa en pedagogisk miljö. Projektet som startade i januari 2012 drivs och samordnas av miljöförvaltningen i Göteborgs stad och totalt har elva skolor medverkat i projektet.

Odlingsaktiviteter av olika slag har planerats och genomförts på alla medverkande skolor, exempelvis lökplantering eller plantering av fjärilsrestauranger. Minst två större aktiviteter har genomförts per skola.

Projektet syftar till att skapa en modell för hur pedagogiska odlingsträdgårdar kan etableras, nyttjas och vara en del barns lärande miljö. En arbetsgrupp har bildats på varje skola som deltar i projektet med ansvaret att kartlägga förutsättningarna på skolan, planera, integrera, etablera, dokumentera, utvärdera och följa upp. Alla lärare och pedagoger som har varit delaktiga i projektet har blivit erbjudna att vara med på två seminarier per år kring temat

utomhuspedagogik med fokus på odling. Samtliga involverade lärare och pedagoger har dessutom bjudits in för att delta på sex stycken utbildningstillfällen.

Folkhälsa, utomhuspedagogik och hållbar utveckling har varit fokusområden för projektet. En grön skolgård skapar plats för lärande om livet; undervisning om livscyklar och kretslopp kan ske på skolgården.

Enligt Malin Andersson, projektsamordnare på miljöförvaltningen i Göteborgs stad, har projektet varit till stor glädje för de medverkande skolorna. Skolbarnen har haft glädje av odlingsaktiviteterna och har fått ökad kunskap om odling. Tidsbrist har inneburit utmaningar för projektet då det inte funnits möjlighet för ett större antal skolor att medverka. Lärares pressade tidssituation har också varit en utmaning då aktiviteterna har upptagit lärares tid.

När startade projektet?	2012
Vilka är inblandade?	Göteborgs stad tillsammans med elva skolor
Vad handlar det om?	Pedagogiska odlingsträdgårdar som kan etableras, nyttjas och bli en etablerad del av barns lärande miljö
Läs mer	www.goteborg.se
Typ av lokaliseringsprincip	Multifunktionell yta

Multifunktionella miljöer

Exempel från Lissabon

BILD PÅ LAGURAS PALACE – EN MULTIFUNKTIONELL MÖTESPLATS LISSABON

Portugal och Lissabon har ett flertal exempel på miljöer och byggnader som delas av olika verksamheter. Som en del av Lissabons Social Development Plan (2013/2015) har staden arbetat med att ta fram strategier på hur staden mer effektivt kan utveckla den sociala infrastrukturen. Enligt en representant på kommunen finns det ett stort behov att utveckla multifunktionella miljöer, samt att underlätta för organisationer att hitta tillfälliga lokaler som står lediga. Att multifunktionella- och temporära miljöer har fått ett större utrymme i staden beror mycket på att staden inte har resurser att utveckla ny infrastruktur – istället fokuserar man istället på att utveckla och omforma det som redan finns.

Arbetet att utveckla stadens sociala infrastruktur har skett i tre steg:

- Ett första steg har varit att **inventera tillgängliga byggnader, skolor, matsalar och idrottsanläggningar**. För att ringa in behoven har staden även fokuserat på att identifiera olika föreningar som har behov av lokaler (särskilt de föreningar som har behov av tillfällig användning).
- Ett andra steg har varit att göra en **benchmark studie** för att se vad andra kommuner i Portugal har gjort när det kommer till social infrastruktur.
- I ett tredje steg utvecklade staden en **digital databas** för att underlätta för organisationer och föreningar att hitta temporära lokaler. Tanken är att databasen ska

göra det möjligt att rapportera in lediga lokaler och att dessa sedan ska matchas med behovet av lokaler.

Även om Lissabon är i uppstarten av arbetet att underlätta för flexibla lokaliseringslösningar, finns det redan ett flertal lyckade exempel där olika verksamheter samutnyttjar lokaler. I Camploide distriktet har staden bland annat uppfört en 800m² multifunktionell byggnad. En del av byggnaden består av en hälsovårdsavdelning som erbjuder ett flertal behandlingar inom akupunktur, massage etc. Byggnaden har även ett flexibelt auditorium (ca 250m²). Vid vissa tillfällen används auditoriet till stora evenemang, och vid behov kan det även omvandlas till tre mindre klassrum. I byggnaden finns även ett bibliotek och en gympasal som används i olika syften under dygnet. På dagarna är det bland annat kurser för äldre och på eftermiddagarna pågår ett flertal aktiviteter för barn.

Ett annat exempel från Lissabon är den multifunktionella byggnaden **Laguras Palace** som är en gammal skola som nu används som kulturbyggnad. I byggnaden finns ett flertal kulturella verksamheter och organisationer som arbetar med musik, teater, konst etc.

Vilka är inblandade?	Lissabon kommun tillsammans med ett flertal organisationer/föreningar
Vad handlar det om?	Strategier för att underlätta för organisationer och föreningar att samutnyttja lokaler. Arbetet är en del av Lissabons Social Development plan (2013/2015)
Läs mer	http://www.cm-lisboa.pt
Typ av lokaliseringsprincip	Multifunktionell yta

Hovsjö Hub

En blandning av offentliga och privata verksamheter

BILD FRÅN TEGNESTUEN SIEM

Hovsjö är ett bostadsområde i Södertälje där det bor mellan 5 000 - 6 000 personer. Området som byggdes 1973 – 1975 är en del av det så kallade miljonprogrammet. I Hovsjö finns det idag ca 2 200 lägenheter och radhus.

I samband med att Hovsjöskolan och Gröndalskolan upphörde att vara skolor under 2012, har skollokalerna byggts om till en multifunktionell plats där både privat och offentlig verksamhet bedrivs. De gamla skollokalerna är byggda i ett plan och består till stor del av så kallade moduler. Flexibiliteten i byggnaden var en av anledningarna till att skolan ansågs som en utmärkt plats för att omformas till en multifunktionell yta som idag både rymmer kulturella och kommersiella verksamheter.

Hovsjö Hub har stått färdig sedan 2013 och ägs och förvaltas av fastighetsbolaget Telge Hovsjö. I byggnaden finns bland annat utrymmen för konferens, kontor och möten. Konferenslokalen är flexibel och kan delas till två mindre lokaler ifall behoven finns. I byggnadens "centrum" finns ett café och i anslutning till caféet finns ett mötesrum med plats för 8 personer. Det går även att ha mer informella möten i caféet som har gratis wifi. I Hovsjö Hub finns även en stor idrottshall som på vardagar används av Hovsjöskolan och Kultur- och fritidsförvaltningen, men som går att hyra av allmänheten på helger.

Den tidigare skolgården har gjorts om till en plats för torghandel. Tanken är även att lokalerna i Gröndalsskolan ska kunna hyras ut till butiker och mindre företag som på olika sätt kan bidra till

att skapa en basar i Hovsjö. Basaren är tänkt att göra Hovsjö Hub känt som en spännande och intressant plats som lockar besökare från andra delar av Södertälje och Sverige.

När startade projektet?	2012
Vilka är inblandade?	Telge Hovsjö driver projektet som delvis finansierats av EUs regionalfond. I organisationen sitter ett flertal representanter från bland annat kommunen, skolan och Telge Hovsjö. Även de boende i Hovsjö är involverade i projektet.
Vad handlar det om?	Ombyggnad av skollokaler till en multifunktionell byggnad där både privat och offentlig verksamhet bedrivs
Läs mer	http://www.hovsjohub.se
Typ av lokaliseringsprincip	Multifunktionell yta

Källor

Andersson Monica 2011. Den funktionsblandade staden kan återskapas. Urbaniserad värld. Nya steg mot hållbara städer. Antologi utgiven av tankesmedjan Global utmaning.

Engström, Carl-Johan 2011. Hållbara städer – svårskötta pastorat. Urbaniserad värld. Nya steg mot hållbara städer. Antologi utgiven av tankesmedjan Global utmaning.

Forsberg Gunnel 2011. Uthålligt vardagsliv. Urbaniserad värld. Nya steg mot hållbara städer. Antologi utgiven av tankesmedjan Global utmaning.

<http://flightcar.com>

<http://www.futurecommunities.com>

Mässingen, Upplands Väsby

Mässingens hemsida, <http://messingehuset.se>

Niclas Claesson, fastighetsförvaltare

Fredrik Hermansson projektledare, Hemsö

Galaxen & Säbyhemmet

Karin Winblad, Bitr. förskolechef Galaxen,

Salems kommuns hemsida, <http://www.salem.se>

Förskolebussen

Utvärdering av befintlig förskolebuss, Tilläggsanslag för förskolebussar (2009) Södertälje kommun.

Tillgänglig:

http://www.sodertalje.se/mainupload/dokument/Kommun%20o%20demokrati/Politik%20och%20p%C3%A5verkan/Kommunstyrelsen/Sammantr%C3%A4deshandlingar/2010/2010-01-29/KS100129_9.pdf

Länstidningen Södertälje (2010-02-01) *De äldre kan få låna barnens buss*. Tillgänglig:

<http://lt.se/nyheter/nyheter/1.721217-de-aldre-kan-fa-lana-barnens-buss>

Sadelmakarebyns förskola

Mikaela Petree Malthé, Projektledare, Stadsfastigheter

KTH (2012) *Energieffektiv förskola*

Tillgänglig: <http://www.diva.portal.org/smash/get/diva2:548799/FULLTEXT01.pdf>

Sveriges radio *Flexibla hus byggs för barn och gamla* Tillgänglig:

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=2727351>

Pedagogiska trädgårdar

Göteborgs stad (2014) *Pedagogiska odlingsträdgårdar* Tillgänglig: <http://www.socialhallbarhet.se/wp-content/uploads/2014/04/Pedagogiska-odlingsträdgårdar.pdf>

Malin Andersson, projektsamordnare, Göteborgs stad

Multifunktionella miljöer – Exempel från Lissabon

Lissabon kommuns hemsida, <http://www.cm-lisboa.pt>

Rui Franco, Politisk sakkunnig inom bostadsförsörjning och social planering, Lissabon kommun

Hovsjö Hub

<http://www.hovsjohub.se/>